

Från början.

För 30 år sedan satt vi i mitt kök i Kangos, Björn Eklöv, Bertil Isaksson och jag och bestämde oss för att sätta in en annons i tidningarna för att starta en Tornedalsförening som skulle arbeta för språket och kulturen i Tornedalen.

Vi kände alla oro för att det verkade som om vårt språk skulle dö ut. Dess status var låg och många unga talade det inte längre. Om vi tillät språket att dö ut så skulle också våra sånger, våra ordspråk, våra sagor, våra ramsor, hela vår identitet försvinna. Så tänkte vi.

Själv hade jag börjat fundera på de här frågorna som 16-åring när jag arbetade som au pair i London. Familjen som jag arbetade hos var så intresserad av min bakgrund och hur det var där jag kom ifrån. Jag berättade för dem att man talade finska i min hemby, meänkieli användes inte som begrepp på den tiden, och de bad mig genast berätta mer. Fick vi undervisning i finska i skolan, fanns det finskspråkiga böcker i biblioteken och hur kom det sig egentligen att vi talade finska. Hur det kom sig? Hur det kom sig? Jag hade ingen aning. Vi hade aldrig pratat om det i skolan. Det var så självklart att vi var vanliga svenskar. Vi var svenskar och de som bodde i Finland var finnar. Något annat begrepp som skulle ha passat in på oss fanns inte.

Familjen jag jobbade hos var judar och de var väldigt stolta över sin kultur och sina rötter. Och det verkade inte utgöra någon konflikt för dem att tillhöra en minoritet i England, att vara stolta över sin egen kultur men ändå vara en del av det engelska samhället.

Några år senare flyttade jag till Stockholm och lärde känna grekiska invandrare där. Jag upptäckte samma sak hos dem som hos min judiska familj. En självklar stolthet över sin egen kultur och sina rötter. Och en stor kunskap om sin egen historia. Så annorlunda från mina egna erfarenheter, jag visste ingenting om vår historia och jag hade en känsla av att språket som talades i mina hemtrakter nästan var någonting att skämmas över och ingenting att vara stolt över.

1977 började jag läsa till förskollärare på lärarhögskolan i Luleå. På den tiden arbetade man mycket i projekt och man fick ofta välja fritt vad man vill arbeta med. Frågan jag hade fått i London, varför vi talade finska i Tornedalen, hade aldrig lämnat mig. Jag ville veta, varför var det så och varför kändes det som om det inte fanns något värde i min egen kultur. Och vem var jag egentligen? Min svenska identitet hade börjat vackla, men jag kände mig inte som finne heller.

Det fanns fler i min klass som ville arbeta med de här frågorna och tillsammans började vi lära oss mer om vår kultur, vårt språk och vår historia. Under arbetets gång, när vi kom underfund med hur medvetet svenska staten velat försvenska Tornedalen, började en stor besvikelse växa fram hos mig. Den besvikelsen gick egentligen inte över förrän Sverige många år senare erkände oss som nationell minoritet.

När jag var klar med min utbildning och flyttade tillbaka till Tornedalen började jag leta efter människor som var lika bekymrade som jag, som ville ändra på utvecklingen, som ville att språket skulle utgöra en naturlig, självklar del av vårt samhälle. Ett språk som vi kunde vara stolta över, inte för att det var bättre än andra språk i världen, men för att det var vårt språk och viktigt för oss. Det bar på vår historia och om vi tillät det dö ut skulle vi snart vara rotlösa.

Björn Eklöv, Bertil Isaksson och jag hittade varandra och när vi hade satt in den där annonsen i tidningarna och bestämt att första mötet skulle vara i Övertorneå den 25 oktober 1981, så väntade vi med spänning på om det skulle komma några till mötet.

Och nog hade några hittat dit till Tornedalens folkhögskola. Kanske var vi ett 20-tal som hade samlats där den där dagen och den kändes så betydelsefull för mig att jag fortfarande minns vilka kläder en del hade på sig!

Efter den här dagen började vi arbeta och vi arbetade nästan dygnet runt. Vi skrev och vi pratade, vi gjorde tidningar, vi besökte skolor för att berätta om vår kultur, vi grät och vi skrattade och vi lyssnade och lärde.

Många var de tornedalingar som kom och berättade för oss hur det hade varit i skolan när de inte fick tala sitt modersmål ens under rasterna, många berättade hur det var på jobben, hur det var i kontakten med myndigheter, hur de ofta kände sig som andra klassens medborgare.

80-talet blev en viktig tid för språkets och kulturens revitalisering. Vi sökte efter vår identitet och det gjorde vi med hjälp av vårt kulturella arv. Vi började sjunga tornedalska folkvisor, vi började leta efter ordspråk och gamla danser, vi började skriva böcker och spela teater och framför allt började vi medvetet använda språket.

Men alla tyckte inte om vårt arbete. För många tornedalingar utgjorde vårt arbete ett verkligt hot. Vi skulle inte komma och svamla om vår kultur och vårt språk, nu när den svenska identiteten var så självklar. Så tänkte de och ofta när språket kom på tal fick vi höra att ”Det är bara våran finska” eller ”Det är bara köksfinska”. Språket hade i deras ögon inget värde.

Men vi gav inte upp och själv har jag alltid varit av den åsikten att språket utgör ett gemensamt arv som vi fått av våra förfäder och förmödrar. Ett arv som vi ska vårda och dela med oss av till alla som vill ta del av det. Det är ett värdefullt arv för alla oss som har våra rötter i Tornedalen, oavsett om vi lärt oss det som barn eller som vuxna och oavsett hur vi talar det. Språket utvecklas när vi använder det och i det arbetet måste vi hjälpa varandra. Huvudsaken är att vi vill använda det. Av historiska skäl är det inte alltid så lätt.

Ett språk ägs inte av en människa. Det gör vi tillsammans. Och ett språk räddas inte av en människa. Det måste vi göra tillsammans.

Och vi är ju många ännu som bryr oss om det här språket. Alla som arbetar för språket i förskolor och skolor, alla som arbetar med radio och teve, sångare, översättare, alla som har arbetat och arbetar i STR-T (och det kommer ju nya hela tiden) och framför allt alla som talar språket.

Tillsammans arbetar vi för språket och så länge vi gör det tillsammans så kommer språket att leva i Tornedalen.

Mona Mörtlund